

OILAVIY MULOQOT G'ARBDA VA SHARQDA

Nosirova Dilfuza Nabiyeвна

Andijon viloyati Yuridik texnikumi
yuristlar uchun xorijiy til o'qituvchisi 3 chi darajali yurist
<https://doi.org/10.5281/zenodo.7475720>

ARTICLE INFO

Received: 10th December 2022

Accepted: 15th December 2022

Online: 23th December 2022

KEY WORDS

oila, g'arb va sharq, madaniyat, oilaviy muloqot

ABSTRACT

Maqola g'arbiy va sharq madaniyatlarida oila tuzilishi va oilaviy muloqot masalasiga bag'ishlangan. Maqolada "oila" tushunchasi, g'arbiy va sharqiy oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlardagi farqlar, g'arbiy va sharqiy tarbiya usulidagi farqlar, shuningdek, G'arb va Sharqda ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlardagi farqlar ko'rib chiqiladi.

Qadim zamonlardan beri odamlar oila kabi murakkab va ko'p qirrali tuzilmani o'rganishga harakat qilishgan. Oila insonning qishloq xo'jaligiga o'tishidan oldin ham paydo bo'lganligini e'tirof etib, aytishimiz mumkinki, bu oilaning hodisasi tarixan jahon sivilizatsiyasining shakllanishida yotadi [1]. Oila hodisasini o'rganuvchi fanlardan biri bu oila sotsiologiyasi bo'lib, bu fan ushbu tushunchaga bir qancha ta'riflar beradi. Masalan, "Oila - bu umumiy ajdoddan qarindoshlik, nikoh bilan bog'liq bo'lgan shaxslarning ichki guruhi yoki ichki guruhlar yig'indisidir". Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 16-moddasi, 3-bobida shunday deyilgan: "Oila jamiyat guruhining tabiiy va asosiy bo'g'ini bo'lib, jamiyat va davlat himoyasida bo'lish huquqiga ega". Huquqiy ma'noda oila - bu nikohdan, qarindoshlikdan yoki bolalarni oilaga qabul qilishning boshqa shakllaridan kelib chiqadigan mulkiy va nomulkiy huquqlar, majburiyatlar bilan bog'liq bo'lgan shaxslar doirasi [2]. Entsiklopediyada esa oilaga quyidagi ta'rif berilgan: "Oila - bu nikoh yoki qarindoshlikka asoslangan, a'zolari umumiy hayot, o'zaro ma'naviy javobgarlik va o'zaro yordam bilan bog'liq bo'lgan kichik guruh" [3].

Oilada bo'lishi mumkin bo'lgan bir nechta turli xil munosabatlar turlari mavjud: vertikal, oila a'zolarining aniq ierarxiyasi mavjud bo'lganda, bu qat'iy rioya qilinadi; Gorizontol, agar munosabatlar er-xotinlarning teng huquqliligi printsipi asosida qurilgan bo'lsa, bolalar ota-onalariga bo'ysunishi kerak bo'lganlar sifatida emas, balki mustaqil shaxs sifatida qabul qilinadi, ular oilaviy hayotda ota-onalari bilan teng ravishda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladilar [1].

Muayyan xususiyatga ko'ra oila turlarining bir nechta tasnifi mavjud. Masalan, nikoh shakllariga qarab, ular quyidagilardan ajralib turadi: monogam oila - ikki sherikdan iborat; ko'pxotinli oila - bir turmush o'rtog'ining bir nechta turmush o'rtog'lari bor. Oilada avlodlar soniga qarab quyidagilar ajratiladi: bir necha avlod qarindoshlari birga yashaydigan murakkab oila; oddiy oilalar - bir avlod oilalari, ya'ni turmush qurmagan bolalari bo'lgan turmush qurgan juftliklar. Shuningdek, ajralib turadi: to'liq oilalar - har ikkala turmush

o'rtog'i bilan; to'liq bo'lmagan oilalar - turmush o'rtoqlardan biri yo'q bo'lganda. Ushbu tasniflarga qo'shimcha ravishda, boshqalar ham mavjud.

Yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek, zamonaviy sivilizatsiya asosini aynan oila tashkil etadi, biz bilamizki, zamonaviy sivilizatsiya shakllanishi davrida moddiy va ma'naviy madaniyat qadriyatlarini tushunishda ma'lum farqlarga ega bo'lgan G'arb va Sharq madaniyatlari, ijtimoiy hayot normalari va qoidalari va boshqalar vujudga kelgan. Shunga ko'ra, bu madaniyatlarda oila va oila asoslari va tartiblarini tushunish har xildir [4].

G'arb va Sharq madaniyatlaridagi oilaviy tuzilmalarni qarama-qarshi ko'rish mumkin. Shunday qilib, sharqiy oila arxetipal, ya'ni qadimiy bilan bir xil, deb aytishimiz mumkin. Sharqiy oilani haramning bir varianti sifatida ko'rib chiqish mumkin, shuningdek kollektivistik jamiyatlarda mavjud bo'lgan oila, unga ko'ra oilada Ota-monarx ya'ni "Ollahning irodasi bilan" hukumdor sifatida tushuniladi. Bu erda, ehtimol, oilaning asosiy vazifasi bolalarning tug'ilishidir. Kollektivistik madaniyatda ta'lim, axloq asoslarini qo'yish, dunyoqarash jamoaviy yotoqxon tomonidan beriladi. Bu erda bolalar nafaqat ota va onaning emas, balki butun jamiyatning idrokidir. Jamiyat esa bolalarga ota-onaning g'amxo'rliqi va yaqinlikning o'ziga xos xususiyatlarini talab qiladi (an'anaviy Xitoyda ota-o'g'il munosabatlari qimmatroq, an'anaviy Hindistonda esa ona va o'g'il o'rtasidagi munosabatlar eng qimmatli hisoblanadi) [5]. Shuni ham ta'kidlash mumkinki, bunday oilalarda bolalarning jamiyatdan chiqib ketish darajasi hatto "noto'g'ri" ("g'arbiy" nuqtai nazardan) oilalarda ham minimaldir, chunki butun jamiyat bolalarning tarbiyaviy funksiyalarni o'z zimmasiga oladi.

Shunday qilib, Sharqiy oila bolalarni tarbiyalashda deviant xatti-harakatlarga olib keladigan xatolardan qo'rqqanligi mumkin. Va agar shunga qaramay, bolaning xulq-atvorida g'ayrioddiy xatti-harakatlar sodir bo'lsa, buning uchun javobgarlik butun jamiyat va faqat qisman oila zimmasiga tushadi. Shuning uchun, ehtimol, bu erda rus (qisman kollektivistik) mentalitet nuqtai nazaridan "jamiyat hujayrasi" ("jamiyatning bir qismi" ma'nosida) tushunchasi eng mos keladi.

Ammo "G'arbiy", sanoat oilasi, aksincha, bolalarni tarbiyalash uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi. "G'arb dunyosi" tartibsizliklarida G'arb oilasi "xavfsizlik oroli"ga o'xshaydi. Garchi bu ma'lum bir illyuziya bo'lsa-da, chunki sanoat madaniyatida tug'ilgan har qanday bola patriarxal dunyoqarash niqobi ostida. Bir tomondan, bolani birlamchi tarbiyalashning ulkan vazifasi ota va onaga yuklangan bo'lsa, boshqa tomondan, ularning o'zlari zamonaviy oila asoslarining stereotiplarini olib boradilar. Zamonaviy ona va ota uchun bola o'lmaslikning ramzi bo'lib, u ota-onasini "davomchisi" hisoblanadi. G'arbda "kattalarni e'zozlash" o'tmishdan qolgan, ya'ni "sharqiy" kelib chiqishi bor. Butun Sharq jamiyati va u bilan birga oila o'z a'zolariga ichki, muqaddas ta'sir mexanizmlariga ega bo'lgan yagona vositaga o'xshaydi. Shuning uchun faqat "g'arbiy" zamonaviy oila haqida gapirganda aniq bo'lishi mumkin [1].

Sharqiy oilalardagi munosabatlar hali ham patriarxal xususiyatga ega, chunki ular uchun bu juda chuqur ildiz otgan, hatto tilda mustahkamlangan. Masalan, Yaponiyada "aka" va "singil" tushunchalari yo'q, ammo ani ("katta akasi") va ootoo ("kenja uka"), ane ("katta opa") va imooto ("kichik singlisi") [4] ya'ni oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlarda katta va kichik tushunchasi ustun ekanligini aytishimiz mumkin. Bunday oilada har bir a'zo o'z darajasiga mos keladigan rolga ega va bu roldan tashqariga chiqa olmaydi, chunki bu holda

munosabatlar tizimi zarar ko'radi. Turmush o'rtoqlar o'rtasidagi munosabatlar haqida gapiradigan bo'lsak, shuni aytishimiz mumkinki, sharqda, garchi ko'pincha erkak va ayol teng ijtimoiy mavqega ega bo'lsa-da, aslida bu undan uzoqdir va ayol hali ham etakchilik qiladi. "Agar tilga nazar tashlasak, "kanai" ("uy bekasi") - xotin uchun ishlatiladigan, shujin ("bosh odam", "xo'ja") - er uchun so'zlarni uchratishimiz mumkin [4]. Qarindoshlar o'rtasidagi munosabatlarda kattalarga hurmat va itoatkorlik doimo eng muhim xususiyatdir. Inson uchun asosiy qadriyat - bu, qoida tariqasida, bir necha avloddan iborat oila

Oilaning sharqiy modelining qarama-qarshi tomoni g'arbiydir. Yoshga bog'liq munosabatlar G'arb oilalari uchun xos emas va G'arb oila modelida katta yoshli kishi ko'proq hurmatga sazovor degan fikr juda kuchli bo'lsa-da, aslida oila yoki tenglik printsiplari asosida qurilgan, uning barcha a'zolari yoki jamiyatdagi ijtimoiy bo'linish printsiplari bo'yicha, ya'ni agar er uyda asosiy boquvchi bo'lsa, u oila boshlig'i hisoblanadi, lekin agar bu funktsiyani xotin yoki bola bajarsa, keyin ular oila boshlig'i maqomini oladilar. Qoida tariqasida, bola mustaqil bo'lgach, darhol ota-ona uyini tark etadi va o'z hayotini mustaqil ravishda tartibga sola boshlaydi, shuning uchun avlodlar o'rtasidagi yaqin aloqa G'arb oilasiga xos emas. Shuningdek, Sharqiy oilada majburiy bo'lgan G'arb oilasi uchun bolalarning to'liq itoatkorligi xos emas.

Oilaviy munosabatlarda bo'lgani kabi, Sharq va G'arb madaniyatlarida bolalarni tarbiyalash modellari bir-biridan keskin farq qiladi. Farzandlarning hissiy tarbiyasi Sharqqa xosdir, shuning uchun yaponlarda ona obrazi amae so'zi bilan bog'liq bo'lib, onaga nisbatan bolaning qaramligini bildiradi, bolalar tomonidan xis qilinadiga tuyg'u sifatida. Amaeru fe'li "erkalanmoq", "bir narsadan foydalanmoq", "homiylilik izlamoq" ma'nolarini bildiradi [4]. Yaponlar bu so'zlarni onaga bo'lgan munosabatini bildirish uchun ishlatadilar. Ular bolalarning ota-ona qaramog'iga bo'lgan istagini ijobiy deb hisoblashadi, chunki bu bolani ko'cha va yomon kompaniyalar ta'siridan himoya qiladi. His-tuyg'ularga va harakatning mumkin bo'lgan oqibatlariga ta'sir qilish orqali yapon ayol bolaning xatti-harakatlarini tartibga solishga intiladi. U bolani nazorat qilishning asosiy vositasi deb hisoblab, u bilan hissiy aloqani kengaytirishga harakat qiladi. Yapon onasi o'z kuchini tasdiqlashdan qochadi, chunki bu bolaning onadan begonalashishiga olib keladi. Jamiyatda to'g'ri xulq-atvorni ko'rsatish uning uchun eng muhimi. Kichkina bolalar onaning tashvishi ekanligiga ishonishadi, shuning uchun ota bolani juda kech, bola allaqachon maktabga borganida tarbiyalashni boshlaydi [3].

Ota-onalarning g'arbiy modeli ota-onalarga qanday qilib to'g'ri yo'l tutish kerakligini aytadigan kuchli odamlar sifatida asoslanadi. Ba'zida ota-onalar farzandiga enaga yollashlari yoki uni bolalar bog'chasiga yuborishlari bilan bog'liq. G'arb mamlakatlari bolani tarbiyalashga ikkita munosabat bilan ajralib turadi: yoki ular bolani faqat muvaffaqiyatga, titanik harakatlarga intilishadi yoki hamma narsa o'z yo'liga o'tishiga yo'l qo'yadilar va bola bolaligidanoq qiyin sharoitlarda omon qolish uchun raqobat kurashiga qo'shiladi.

G'arb jamiyatida esa, bunday tarbiya hayot qiyinchiliklariga beqaror, asab tizimi tez charchaydigan shaxsning shakllanishiga olib keladi. Bunday tarbiya turlari hasad, shuhratparastlik, shubhalilik, maxfiylik va ishonchsizlik, haddan tashqari ehtiyotkorlik va amaliylik kabi xarakter xususiyatlarini shakllantiradi. Ota-onalar bolani barcha fanlardan faqat a'lo baholarga ega bo'lishini maqsad qilib qo'yadilar. Har qanday faoliyatda muvaffaqiyatga erishish uchun sharoit bor - boshqalardan ustun bo'lish, ajoyib natijalarga

erishish.

G'arbda bolalarni tarbiyalash bolalarning oilani ancha erta tark etishiga yordam beradi (16-17 yoshda bola allaqachon ota-onasidan alohida yashashi mumkin) va o'z navbatida ota-onalardan hech qanday yordam olmaydi, ba'zi hollarda ular o'rtasida, qoida tariqasida, bolalar va ota-onalar o'rtasida biznes munosabatlari o'rnatiladi. Ota-ona oilasini tark etgandan so'ng, bolalar ota-onalarining fikrini tinglashni to'xtatadilar, chunki ular o'zlarini o'z muammolarini mustaqil ravishda hal qilish uchun etarli darajada qobiliyatli deb bilishadi [5].

Shunday qilib, Sharq tizimi G'arb tizimiga mutlaqo ziddir. Bolalar ota-onalariga hurmat bilan munosabatda bo'lishadi va tizim ularni hatto balog'at yoshida ham keksa ota-onalariga bo'ysunishga majbur qiladi. Ota oila boshlig'i bo'lib qoladi, agar u kasal bo'lib qolsa, u bolalarga qaram bo'lib qoladi. Sharq farzandida bo'lishi kerak bo'lgan ikkita asosiy fazilat - itoatkorlik va hurmatdir.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, oila sivilizatsiyaning shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim va murakkab tuzilma bo'lib, shunga mos ravishda G'arb va Sharq madaniyatida ham katta ahamiyatga ega. Sharq va G'arb madaniyatlarida oila tushunchasidagi ayrim farqlarni ajratib ko'rsatishimiz mumkin. Bunga ko'ra, sharqdagi oila qadimiy, g'arbdagi oila esa zamonaviy. Sharq madaniyatida bola tarbiyasi bilan butun jamiyat shug'ullangan bo'lsa, G'arb mamlakatlarida farzand tarbiyasi bevosita ota-onaning yelkasiga yuklangan. Zamonaviy Sharqiy oilada munosabatlar yaqinroq va oila ancha kuchliroq, lekin ayni paytda qabul qilingan rollar doirasida ko'proq cheklangan, G'arb jamiyatida esa oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar erkinroq bo'lib, bu oila a'zolarining parchalanishiga olib keladi. G'arb jamiyatida ko'pincha ota-onalar bolaligidanoq bolani mashaqqatli kurashga - jamiyatda muvaffaqiyatga erishishga - boy bo'lishga mahkum qiladilar, Sharqiy oilalar esa bolani ma'naviy rivojlanishga va jamiyat bilan o'zaro munosabatlarga yo'naltiradi. G'arb odamlarida ota-onaga munosabat yo'q, inson har qanday manfaat uchun o'z ildizidan voz kechishi mumkin va familiyaning qadimgi kelib chiqishi faqat g'urur manbai bo'lib xizmat qilishi mumkin. Sharqiy tizim esa g'arbdan farqli o'laroq, chuqur hurmat va hatto ajdodlarga sig'inish bilan ajralib turadi. Ammo, bunday ajoyib farqlarga qaramay, oila hamon G'arb va Sharq madaniyatida muhim o'rin tutadi.

Adabiyotlar:

1. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: учеб. Для студентов средн. пед. учеб. заведений. 3-е изд., испр. и доп. М.: Академия, 2021.
2. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: учеб. Для студентов средн. пед. учеб. заведений. 3-е изд., испр. и доп. М.: Академия, 2021.
3. Куликова Т. А. Семейная педагогика и домашнее воспитание: учеб. Для студентов средн. пед. учеб. заведений. 3-е изд., испр. и доп. М.: Академия, 2021.
4. Шукуров Ш.К. Структура семьи в западной и восточной культурах // Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2020. № 3. С. 174.
5. Шукуров Ш.К. Структура семьи в западной и восточной культурах // Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2020. № 3. С. 174.
6. Adambayev U.X., Esonova A.D. (2022). Sog'lom oilada madaniy tarbiyaning shakllantirish. Scientific progress, 3 (3), 502-505.

7. Захарова В. А. (2021). Роль семьи в формировании и развитии экологического поведения молодежи. Гуманитарий Юга России, 10 (6), 157.
8. Nishonov M. S. Oila va postindustrial tsivilizatsiya // Voprosy filosofii. MGU. 2021. No 12.
9. Tursunov F.M. Oila sotsiologiyasi [Sociologiya sem'i]. M.: Nauka, 2019.
10. Ruziyev A. E. (2021). Oilada yoshlarni tolerant madaniyatli qilib tarbiyalashda besh muhim tashabbus ijtimoiy-psixologik omil sifatida. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (3), 242-252.
11. Gulamovna, U. S. (2022). Analysis of Utkir Khashimov's "Dard" Story. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT, 2(3), 8-10.
12. Gulamovna, U. S. (2022). O'TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA INSONIY FAZILATLARNING IFODALANISHI. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(4), 106-111.
13. USMONOVA, S. (2022). O'TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA URUSHGA BO'LGAN NAFRAT G'OYALARINING AKS ETTIRILISHI. Eurasian Journal of Academic Research, 2(12), 908-911.
14. Usmonova, S. G. (2022). THE IMPORTANCE OF THEMES IN THE WORKS OF UTKIR KHOSHIMOV. Educational Research in Universal Sciences, 1(6), 116-118.
15. Nosirova, D. N. (2022). THE ROLE OF FOREIGN LANGUAGES IN CREATING A NEW ENLIGHTENED SOCIETY OF UZBEKISTAN. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(1), 364-372.
16. Abdurasulov, M., Rasulov, S. B., & Nosirova, D. N. (2022). LAWS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN ON APPEALS OF INDIVIDUALS AND LEGAL ENTITIES. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2(5), 412-416.
17. Nosirova, D. N. (2022). XORIJIY TILLARNI O'RGANISHDA O'QISH, TINGLASH, YOZISH VA GAPIRISHNING AFZALLIKLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(7), 648-655.
18. Nosirova, D., & Nasirdinov, S. (2022). HORIJIY TILLARNI BILISH KELAJAKKA YO'L. Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture, 2(12), 113-116.
19. Nosirova, D. M. (2021). PECULIARITIES OF LETTERS IN FRENCH AND UZBEK LANGUAGES. Scientific progress, 2(8), 752-755.
20. Obidjonov, U., & Nosirova, D. (2022). YANGI O'ZBEKISTONDA AHOLI O'RTASIDA HUQUQIY MADANIYATNI YUKSALTIRISH. Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya: Nazariy va amaliy izlanishlar, 1(22), 33-36.
21. Nosirova, D. (2022). OILADA HUQUQIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISH. Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot, 1(22), 77-80.
22. Komilov, J., Isaeva, G., Jonzokova, S., Nosirova, D., & Suleymanova, R. (2021). Innovative approaches of psychological training of young sportsmen to the competitions. Ilkogretim Online, 20(3).
23. Dilfuza, N. (2022). BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA XORIJIY TILLARNI O'RGATISH JARAYONIDA TURLI INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISH USULLARI. Yosh Tadqiqotchi Jurnali, 1(2), 320-325.